

„Cipeltessünk vele terheket.” A villanyáram bevezetése és hatása a kolozsvári ipar fejlődésére

<https://erdelyikronika.net/2020/10/03/a-villanyaram-bevezetese-es-hatasa-a-kolozsvari-ipar-fejlodesere/>

Szerző: Fazakas László

Kolozsváron a villanyáramot csupán a 20. század első évtizedétől lehetett ipari célra felhasználni. Az iparosok és a sajtó azonban már évtizedekkel korábban hangosan követelte azt. A villany iránti igények háttérében főképp az olcsó energiaforrás, valamint a biztonságosabb, gazdaságosabb közvilágítás állt.

Kolozsváron az 1880-as évek elején alakult az első ún. „villamos-mozgalom”, melynek célja, hogy a Kis-Szamos vízi erejét kihasználva áramot fejlesszen.[1] A mozgalom irányítóját, [Süss Nándort](#) azonban Budapestre rendelték, így a villanyáram bevezetését célzó kezdeményezések egy időre elcsitultak.[2] A következő nagyobb visszhangot keltő akció a polgárok által indított második “villamos-mozgalom” volt, mely 1894-ben vette kezdetét. Legfontosabb célkitűzése, hogy megszüntesse a lakosság kiszolgáltatottságát a gázgyárral szemben, és nyomást gyakoroljon a városvezetésre a villanyáram bevezetésének ügyében.[3] A mozgalom tagjai – melyek közt több, az iparban és vendéglátásban érdekelt személyeket is találhatunk – a villanyáram bevezetését társadalmi úton kívánta elérni.[4] Kezdeményezésüket nagy érdeklődéssel követte a városi lakosság – ebben jelentős szerepe volt a kolozsvári sajtónak mely teljes mértékben támogatta a villanyáram bevezetésére tett törekvéseket.

A kezdeményezés a – villamossági iparban érdekelt – [Ganz és Társa](#) cég figyelmét sem kerülte el, mely 1895-ben konkrét ajánlatot tett a villanyáram bevezetésére. Az ajánlat tárgyában összehívott bizottsági gyűlés összefoglalójából kiderül, hogy a villanyáram nemcsak a közvilágítás szempontjából volt lényeges, hanem nagy hangsúlyt fektettek az áram szállítási és ipari célú felhasználására is.[5] Egy az *Ellenzék* című napilapban közölt írás ugyancsak külön kiemelte, hogy a villanyárammal ne csak „parádézzon” (ezalatt a közvilágítást érti) a város, hanem használja fel azt ipari erőre, termeljen profitot vele, növelje a város iparának versenyképességét: „Cipeltessünk vele terheket, vontassunk kocsikat. Hajtassunk apróbb, nagyobb ipari- és nyomda-gépeket (...), kényszerítsük rá, hogy olcsó segítőtársa legyen annak a szegény iparosnak, aki azért nem tud versenyezni a külföldi iparcikkkel, mert nem állíthat gőzgépet, hogy azzal dolgozzék, kisebb gépre pedig nem rendelkezik olcsó hajtóerővel.”[6] Mindezen társadalmi nyomásgyakorlás ellenére, a Ganz és a városvezetés közötti tárgyalások – valószínűleg a [gázgyári szerződés](#) miatt – megfeneklettek. A szerződés kizárólagossági jogot

biztosított a gázgyár számára, így minden olyan üzleti tevékenységet, ami veszélyeztette érdekeit, azonnal blokkolt. Ez viszont nem jelentette azt, hogy a helyi gyárak ne próbálkozhattak volna saját áramfejlesztéssel. A nagyobb tőkealappal rendelkező vállalatok, mint például a Sigmond-féle szeszgyár már 1890-ben rendelkezett saját villanyhálózattal.[\[7\]](#) Ugyanakkor a gyár esetben a villanyáram nem az ipari termelés, hanem a tűzbiztonság szempontjából szükségeltetett. A gázzal történő világítás ugyanis túlságosan veszélyes lett volna egy szeszgyártással foglalkozó üzem számára.[\[8\]](#)

1897-ben a villanyáram bevezetésére újabb ajánlattevők jelentkeztek. Az első a Kolozsvári Közúti Vasút részvénytársaság volt (melynek amúgy is érdekében állt a villanyáram mihamarabbi bevezetése), a második egy Horowitz Sámuel nevű vállalkozó, a harmadik pedig a helyi gázgyár.[\[9\]](#) Ez utóbbi ajánlattevését feltehetően a várossal kötött szerződés indokolta, mely a gázgyárnak elsőbbségi jogot biztosított a villanyáram bevezetésére. A későbbiekben azonban erről lemondott, így a városvezetés előtt megnyílt a lehetőség, hogy Kolozsvár villanyhálózatát versenytárgyalás útján, a lehető legkedvezőbb feltételek mellett építse ki. Ennek apropóján a mérnöki hivatal, figyelembevéve a városi energiaellátás viszonyait, kijelentette, hogy a villanyáram csak abban az esetben segítheti a helyi ipar fellendülését, ha azt a gőzgépek fűtőanyagánál alacsonyabb áron fogják szolgáltatni. A hivatal szerint az iparosok ezáltal könnyebben áttérhetnek a villanymotorok használatára.[\[10\]](#)

Végül 1903-ban versenytárgyalást hirdettek a villanyáram bevezetésére. A közzétett pályázati felhívásra hat cég jelentkezett: Ganz és Társa, [Siemens és Halske](#), [Magyar Schukert Művek](#), [Egyesült Villamossági Részvénytársaság](#), Hazai Villamossági Részvénytársaság, Popper István magánvállalkozó.[\[11\]](#) A tanácskozásokat követően a városi törvényhatóság a Ganz és Társa ajánlatát fogadta el, mellyel 1904-ben kötöttek szerződést.[\[12\]](#) Az áram termeléséhez szükséges vízierőművet 1906-ban fejezték be, és már ebben az évben megkezdődött a villanyszolgáltatás. Az összes törvényhatósági város közül csupán Debrecen hozta be Kolozsvárnál később a villanyt,[\[13\]](#) ami jól mutatja, hogy a villanyhálózat kiépítése mennyire bonyolult és körülményes folyamat volt. Az áram kései behozatala jelentős presztízsveszteséget okozott a városnak, ráadásul az iparfejlődést is hátráltatta, ugyanakkor a bevezetést követően Kolozsvár igyekezett a lehető leggyorsabban kihasználni a villanyáramból származó lehetőségeket.

Kolozsváron 1908-ban 1 598 910 hektówatt áramot használtak ipari célra, de a valós fogyasztás még ennél is sokkal több lehetett, ugyanis a fenti szám kizárólag a mérőórákkal ellátott fogyasztók villanyhasználatát mutatta, emellett viszont volt egy átalányban számított fogyasztás is, ahol az ipari és magánosok fogyasztását egybe számolták, ez pedig már meghaladta a 10 millió hektówattot. A villanyáram összfogyasztását nézve Kolozsvár – a bevezetést követő két év alatt – az árammal rendelkező törvényhatósági városok élmezőnyébe került. 1908-ban valamivel több mint 22 millió hektówatt áramot használtak, ennél csak

Budapestnek, Temesvárnak és Nagyváradnak volt nagyobb fogyasztása. A magas fogyasztás révén szépen kirajzolódik, hogy mekkora igény mutatkozott Kolozsváron a villanyáram iránt. Ennél is figyelemreméltóbb a villanyhálózathoz kapcsolt elektromotorok magas száma: 1908ra 206 villanymotor üzemelt, melyek összesen 624 lóerővel rendelkeztek. Ebből a szempontból Kolozsvár immár az elsők közé tornázta fel magát. A villanymotorok száma kapcsán Budapest (4286) és Pozsony (208), a lóerőt tekintve pedig Budapest (7885), Temesvár (1073), Pozsony (854), Győr (842) és Nagyvárad (631) előzte meg. A villanyáram ipari egységára viszont Kolozsváron és Pécsen volt a legolcsóbb. Az iparosok 1 hektó watt áramért mindössze 2 fillért fizettek.^[14] Ennek magyarázata, hogy a városvezetők – ígéretükhöz híven – valóban arra törekedtek, hogy a tőkeszegény és állandó energiahiánnyal küszködő ipar minél szélesebb körben alkalmazhassa a villanyáramot. Ugyancsak érdemes kiemelni, hogy a városvezetés, – valószínűleg a gázgyári szerződésből okulva –, ezúttal olyan megállapodást kötött a Ganz gyárral, ami Kolozsvár számára jelentős pénzügyi előnyökkel járt. Először is az áramot termelő vízerőmű a város tulajdonát képezte, melyet a Ganz és Társa cég évi 238 914 koronáért bérelt (1910-es adat). Ez Magyarországon messze a legmagasabb bérleti díjat jelentette.^[15] Másodjára az üzletszerű áramszolgáltatás tiszta jövedelmének 30%, az ötödik évtől pedig ennek 50% a városi pénztárba folyt be.^[16]

A villanyáram nyújtotta lehetőségeket több ipari vállalat azonnal kihasználta: a Friedmann féle téglagyár már 1906-ban bevezette az áramot, 1907-ben egy elektromos berendezésekkel ellátott cukorgyár alakult, a dohánygyár pedig árammal működő felvonó gépeket rendelt, továbbá újra alakult a kolozsvári közúti részvénytársaság.^[17] Ezek mellett számtalan kisiparos tért át az olcsó és biztonságos energiaforrásra. A villanyáram rohamos terjedése miatt már 1908-ban felmerült a [Hidegszamosra](#) létesített vízerőmű bővítése.^[18] Ugyanakkor az is teljesen egyértelmű, hogy a gázgyárral kötött kizárólagossági szerződés, valamint a városvezetés évekig húzódozó határozatlansága a villanyáram bevezetését illetően, jelentős hátrányokat okozott a kolozsvári ipar számára.

Jegyzetek

[1] Ellenzék, 1894. jan. 12; Ellenzék, 1895. jan. 24; Ellenzék, 1895. jan. 25; Kolozsvár, 1894. jan. 12; Kolozsvár, 1895. jan. 24.

[2] Kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara jelentései (a továbbiakban KKI) 1883-1884-1885. 221; Ellenzék, 1895. jan. 25.

[3] Ellenzék, 1894. jan. 13.

- [4] Kolozsvár, 1894. jan. 15.
- [5] Kolozsvár, 1895. jan. 24; Ellenzék, 1895. jan. 24.
- [6] Ellenzék, 1895. jan. 25.
- [7] KKI 1890. 105.
- [8] Marjatta Hietala kutatásai szerint is a villanyáramot és az ezzel történő világítást elsősorban a tűzbiztonsági szempontok miatt tartották fontosnak, melyet többnyire a zárt helyiségek kivilágítására használtak: hotelek, vendéglők, irodák, vasútállomások, középületek és természetesen az üzemek stb. Marjatta Hietala: *Services and Urbanization*. Helsinki 1987. 226.
- [9] Kolozsvár, 1897. jan. 4.
- [10] Ellenzék, 1900. ápr. 18.
- [11] Benyó Albin: *A kolozsvári villamos vízerőtelep*. Vízügyi Közlemények 1913/1. 85–87.
- [12] Törvényhatóság közgyűlési jegyzőkönyvek. Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága (a továbbiakban RNLt KMI). Fond. 1., Mikrofilm Gyűjtemény, 179. sz. mikrofilmtekeres, 1904. 134. fólió.
- [13] Thirring Gusztáv: *A magyar városok statisztikai évkönyve*. Bp. 1912. 436.
- [14] Thirring Gusztáv: *i. m.* 437–439.
- [15] *Magyarország városainak háztartása az 1910. évben*. Magyar Statisztikai Közlemények. Bp. 1916. 32.
- [16] RNLt KMI. F. 1., 179/1904. 128.
- [17] Polytechnikai Szemle. X(1906). 31. sz. 444; Polytechnikai Szemle. XI(1907). 16. sz. 184; Honi Ipar XI(1910). 19. sz. 17; Központi Értesítő. XXXII(1907). 53. sz. 1286.
- [18] Benyó Albin: *i. m.* 90.